

**XXXVI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi
Szekció**

**Összefogás egy falusi kisiskoláért -
Esettanulmány egy iskola újraindításáról**

OTDK-dolgozat

Jelige: Kisiskola2022

A pályamunka lezárásának dátuma: 2023. 01. 11.

Tartalom

1. BEVEZETÉS	3
2. SZAKIRODALMI KONTEXTUS	4
2.1. A kisiskola fogalmának értelmezési kerete, elméleti megközelítése.....	4
2.2. A kisiskolákat érintő problémakörök Magyarországon.....	7
2.3. Iskolák újraindítása a 2010-es kormányváltást követően	13
3. EMPIRIKUS KUTATÁS	15
3.1. A kutatás célja, kérdései és módszerei	15
3.2. A kutatási helyszín rövid bemutatása, az iskola bezárásának és újraindításának körülményei	18
3.3. Az interjúk részletes eredményei	20
3.3.1. Pedagógus	20
3.3.2. Polgármester.....	22
3.3.3. Szülő.....	27
3.3.4. Fenntartó	29
3.4. A bezárás és az újraindítás tapasztalatai	31
4. ÖSSZEGZÉS	33
5. IRODALOM	35

1. Bevezetés

A kutatási téma meghatározása, választásának oka, a téma relevanciája

Jelen kutatás a diszciplináris térben a nevelésszociológiai vizsgálatok között helyezhető el, az e területhez kapcsolódó szakirodalomra – köztük több esettanulmányra – és az aktuális jogszabályokra épít. A dolgozatban felhasznált szakirodalom napjainkban és korábbi évtizedekben született kutatási eredményeit, megállapításait vettük alapul, így kronológiai szempontból is megközelítettük a témát.

Kutatásunk középpontjában egy dél-dunántúli kistérség kistelepülési iskolájának újraindítása áll, amely részben a fenntartó, azaz a tankerületi központ támogatásával és a helyi közösség összefogásával valósult meg egy év szüneteltetés után. Kutatásunkat két szakaszban végeztük: 2021 novemberében az intézmény egyik pedagógusával, majd 2022 májusában a település polgármesterével, az iskolába járó egyik gyermek szülőjével, valamint a tankerületi központ igazgatójával készült interjú. A vizsgált intézményben 2020 és 2021 szeptembere között szünetelt az oktatás, jelenleg pedig több célkitűzésük van az intézmény fejlesztésére, így jelen kutatásban azt kívánjuk bemutatni, hogy a bezárás után is lehet jövője egy falusi kisiskolának.

A kutatási téma relevanciája a kisiskolák kérdéskörének aktualitása, hiszen – ahogyan azt a későbbi szakirodalmi példák is mutatják – gyakori, hogy a kis lélekszámú települések iskolái a szüneteltetést követően nagyon kevés eséllyel indulnak újra, melynek legfőbb oka, hogy nincs elég tanuló az előírt minimumlétszám eléréséhez vagy nem állnak rendelkezésre olyan anyagi erőforrások, amelyeket az intézmény infrastrukturális fejlesztésére lehetne fordítani, illetve a pedagógushiány hatása is megmutatkozik ezen a területen. Továbbá fontos hangsúlyozni, hogy a jelenlegi energiaválság okozta megemelkedett rezsiköltségek a kislétszámú iskolák működtetéséhez és fenntartásához komoly finanszírozási problémákat jelentenek.

Ugyanakkor, ha korábbi évtizedek oktatáspolitikáját vesszük figyelembe, érdemes megemlíteni a rendszerváltást megelőző éveket, amikor az akkori, centralizált rendszer fennállása ellenére is voltak olyan törekvések, ahol a helyi társadalom összefogásával új iskolák születtek vagy régiók indultak újra. A 2011-es köznevelési törvény pedig biztosítja alsó tagozatos iskolák megszervezésének lehetőségét.

2. Szakirodalmi kontextus

2.1. A kisiskola fogalmának értelmezési kerete, elméleti megközelítése

A kisiskola fogalmi meghatározására számos példa van a szakirodalomban, melyeket többféle megközelítés alapján használnak (Andl, 2020). Egyes szerzők az intézmény alacsony tanulói létszámának okán határozzák meg, míg vannak olyan szerzők, akik ennél komplexebb sajátosságok alapján definiálják az elnevezést (Andl, 2020) – például a település nagyságából és az ehhez társuló térbeli adottságokból, feladatellátási-helyek számából kiindulva (Forray, 1998; Kistelepülések..., 2006).

Forray (1998) szerint a kisiskola elnevezés falusi, kistelepülési iskolákat jelöl, amelyek alacsony tanulói létszámmal, részben osztott vagy osztatlan rendszerben, azaz összevont tanulócsoportokkal működnek, továbbá az egy évfolyammal és az alsó tagozattal működő intézményeket sorolja ide (Forray, 1998). Azonban vannak esetek, amikor egy városi intézmény létszámcsökkenése idézi elő, hogy az intézmény kisiskolává formálódik (Andl, 2012a, 2020). A kutatók (Forray, 1998; Kistelepülések..., 2006; Híves, 2006; Györgyi, 2012b; Andl, 2012a, 2020) megállapításai alapján folyamatos egzisztenciális válsághelyzet és marginalizált állapot jellemző a falusi kisiskolákra.

Forray egy későbbi tanulmányában az olvasható, hogy a külföldi szakirodalomban a „Small School” kifejezést használják a kisiskolák meghatározására, a „Rural Education” terminus pedig az iskola és a település kapcsolatát, jelenségvilágát írja le (Forray, 2009, p. 245). Az angolban használt „small school” kifejezés Kearney (1994) kutatásában is megjelenik, melyben a kisiskolák előnyeit ismerteti. Az előnyök közé sorolható többek között, hogy a falusi iskolák rugalmasságából kifolyólag könnyebben adaptálhatók különböző oktatási módszerek a pedagógiai gyakorlatba, valamint a tanárok és a diákok között közelebbi kapcsolat figyelhető meg, illetve az *„alapokra való fókuszálás”* sokkal hangsúlyosabb. (Kearney, 1994, p. 4)

Az elméleti megközelítés szempontjából Kovács (2005) tanulmányában különböző, reprezentatív jellegű iskolatípusok kerülnek ismertetésre, amelyek az adott intézményi világra, szervezeti kultúrára vonatkozó értékrendeket jeleníti meg egy-egy szemléletmód meghatározásával. A kisiskolákra vonatkozó szemléletmód ebben a tekintetben a *„Nézz a gyermek szemével!”* iskolaképzet, amelyet a következőképpen értelmezhetünk (Kovács, 2005, o.n.):

„Ritka, de önálló típust alkot a „Nézz a gyermek szemével!” iskolaképzet. Nagyságrendjét tekintve kisiskola. Szervezetében és működésében akceptálja a gyermek testi és szellemi adottságait, képességeit, fizikai, mentális és társadalmi érintkezési életritmusát. Itt van idő és türelem kideríteni a gyermek szükségleteit, érdekeltté és képessé tenni őt az ismeretlen felfedezésére. A szabályok, szokások kialakításának, az „intézményesítésnek” részese a növendék is. A társas kapcsolatok életszerűek, elviselhető konfliktusokkal járnak, a pedagógus a harmonikus légkör megteremtésének, megőrzésének biztosítója. Érezni lehet a progresszív (nálunk inkább alternatívnak nevezett) pedagógia ösztönös vagy tudatos követését.” (Kovács, 2005: o.n.).

A fentebb leírt jellemzők az iskola nagyságából adódó előnyöket hangsúlyozzák, azonban érdemes írni a társadalmi szempontú megközelítésről, illetve a kisiskola előnyeiről, amelyet Forray (2009) a következőképpen fogalmaz meg:

„Az iskola a társadalom szimbolikus jelenlétét fejezi ki, a kulturális tőkéből való részesedést, a gyermekek sorsáért viselt társadalmi felelősséget. Hiánya pedig a mindentől való megfosztottság érzékelhető eleme. Természetesen nem az iskolarendszerű tanulástól érzi magát megfosztva az iskola nélküli település, hanem a helyi iskola épületében, berendezésében, pedagógusaiban, tevékenységében tárgyiasult kulturális tőkétől, gyermekeik jövőjének, életútjának társadalmi biztonságától.” (Forray, 2009, p. 250).

„Nemzetközi összehasonlítások és itthoni vizsgálataink azt bizonyították, hogy az iskolák alacsony tanulólétszáma önmagában előnyös lehet, mivel (különösen a kisebbek számára) fontos az otthonos légkör, a személyes kontaktusok lehetősége. Az osztatlanság, az évfolyam szerinti csoportbontás elmaradása, a testvérhelyzet nyújtotta előnyök sok modern pedagógiai irányzat kulcsmozzanatait képezik.” (Forray, 2009, p. 248).

Továbbá érdemes figyelembe venni az iskola népességmegtartó erejét és az iskolát, mint szimbólumot, amelyről egy tanulmányban így olvashatunk:

„Vannak olyan települések, amelyeknek fontos az iskola. Számítanak rá, mint művelődést segítő intézményre, amelynek feladata a kultúra átadása, a hagyományok ápolása, közösség építése, a természeti és társadalmi környezet megóvása” (Chikány, 2017, p. 356).

A fejezet további részében a társadalmi és a kulturális tőke jelentőségének kihangsúlyozása célunk, különösen abból az okból, mert e két tőkefajtát az oktatásszociológiai kutatásokban az iskolai pályafutással, a hátránykompenzációval és a társadalmi mobilitással való összefüggéseiben vizsgálják (Pusztai, 2015).

A társadalmi tőke nem más, mint az emberek közötti kapcsolat mozgatórugója, amelyet „*a közös normák, az egymás iránti bizalom, a kölcsönös csere képezi.*” (Pusztai, 2015, p. 143). Az intézményesült kulturális tőkét is érdemes kiemelni, amely „*a kulturális kompetenciák tárgyasult bizonyítéka (bizonyítványok, diplomák, nyelvvizsgák, tudományos fokozatok, címek stb.)*” (Pusztai, 2015, p. 141), illetve az inkorporált kulturális tőkét, amely „*az egyén belsővé tett, tartós készségek formájában elsajátított személyiségrésze, habitusa (nyelvhasználat, ízlés, viselkedés, ismeretek stb.), melyet részben a családi, részben az iskolai szocializációban hosszú idő alatt sajátít el.*” (Pusztai, 2015, p. 140-141). Az iskolával való kapcsolata mindkét tőkefajtának azért is lényeges, mert szerepük van hátránykompenzációban: a társadalmi tőke szempontjából a működőképes kapcsolatok – azaz a „*lakókörnyezet, vallási csoportok*” sorolhatók ide (Pusztai, 2015, p. 151), továbbá „*az előzetesen felhalmozott kulturális tőke mértéke oly módon is meghatározza a tanulmányi beruházási stratégiákat, hogy a társadalmi osztályoknak speciális habitustípusaik alakulnak ki, amelyek többek között a jövővel és a munkavégzéssel, iskolával kapcsolatos tartós beállítódásokból állnak.*” (Pusztai, 2015, p. 149).

A kistélepülések iskolái e két tőkefajta vonatkozásában abból az okból nélkülözhetetlenek, mert az iskola mind intézményesült kulturális tőkét (Pusztai, 2015), mind társadalmi tőkét biztosít a települések számára, melyek alapján a kisiskolák megléte egyúttal a település fennmaradásáért létfontosságú kérdésnek is bizonyulnak (Hermann, 2005a, idézi Jankó, 2011). A korábban hivatkozott (Forray, 2009; Pusztai, 2015) kutatók írásaiban említett inkorporált kulturális tőke Imre (2012c) publikációjában is – bár implicit módon – megjelenik, hiszen az összevont tanulócsoport, a kislétszámú osztályok nyújtotta fejlődő és fejlesztendő kompetenciaterületek sajátosságainak, a pedagógusok szerepeinek, az eredményességi mutatók kutatási eredményeinek bemutatásáról olvashatunk. A kompetenciaterületek közül a társas kompetenciát emelnénk ki, mivel a szerző a kooperációt, a tanulók autonómiáját és felelősségét, a csoportkohézió megtartását, illetve erősítését szolgáló módszereket hangsúlyozza (Imre, 2012c). Mindezen álláspontok (Imre, 2012c) és a korábban felvázolt tőkeelméleti megközelítések (Pusztai, 2015) arra engednek következtetni, hogy a tőkefelhalmozódással akár pozitív iskolai karrier valósulhat meg, amennyiben az intézmény és a pedagógusok megteremtik az úgynevezett inkorporált kulturális tőkét.

2.2. A kisiskolákat érintő problémakörök Magyarországon

A 20. században több alkalommal került kritikus helyzetbe a kisiskolák megléte a pillanatnyi oktatáspolitikai, továbbá a folyamatos demográfiai változások következtében: először az 1948-ban megvalósuló államosítás és az általános iskolák megszervezése során volt olyan törekvés, amellyel az „elaprózott iskolahálózatot” csökkentették (Forray, 1991, p. 5), majd ennek folytatásaként az '50-es években létrejövő körzetek megjelenése által rohamos mértékű iskolabezárásokra került sor (Forray, 1991). Azonban a szocializmus alatt még több problémával kellett szembenézni, ugyanis az 1971-es Országos Településhálózat-Fejlesztési Konceptió (továbbiakban: OTK) méginkább rontott a kisiskolák sorsán – a kistelepülések nem kaptak elegendő fejlesztésre szükséges forrásokat, amellyel a lakosság nagyobb városokba és ezzel a gyermekek is nagyobb iskolákba kényszerültek (Forray, 1991). A koncepció célja alapvetően egy decentralizált településhálózat kialakítása volt, eredményeként azonban inkább erősödött a területi egyenlőtlenség, továbbá egyes települések elnéptelenedése (Ladányi-Szelényi, 2010, idézi Andl, 2015).

A '80-as évek elején felülvizsgálásra kerültek az OTK-ban foglaltak, azonban az iskolák és a települések helyzete továbbra sem változott (Forray, 1991), eközben a racionalizáció létjogosultságát kétségbe vonó személyek, „*akik nem az oktatás képviselői*” (Enyedi, 1986, p. 57, idézi Andl, 2015, p. 62) rámutattak több olyan problémára, mint a diákok ingázása, illetve arra, hogy a körzeti iskolák magas létszámukból adódóan férőhelyhiánnyal küzdöttek, így felmerült a kistelepülési iskolák megszervezésének kérdése (Enyedi, 1986, p. 57, idézi Andl, 2015). Forray (1991) iskolakörzetesítésről szóló írásában a tanulói létszám növekedését kiváltó eredményt oktatási expanzióként is jellemezi. Ugyanebben az évtizedben egy újszerű irányzat volt megfigyelhető, amellyel a helyi társadalom célja az volt, hogy új iskolákat alapítsanak olyan falvakban, ahol elegendő tanulói létszám áll rendelkezésre, figyelembe véve bizonyos személyi- és tárgyi feltételeket (Andor, 1986, p. 75, idézi Andl, 2015), ezt a folyamatot Kozma (1992) „oktatási diverzifikáció”-ként vagy más néven „oktatási pluralizmus”-ként említi egyik tanulmányában (Kozma, 1992, p. 86), amely abból a szempontból lényeges, mert ezalatt érti a helyi társadalmi elit felvérteződését, érdekérvényesítési szándékait az akkori oktatáspolitikai lehetőségek mentén. Mindez annak volt köszönhető, hogy a rendszerváltás előtti utolsó években az állami vezetés erejét kezdte veszíteni, ezért is valósulhattak meg ezek az úgynevezett „alulról jövő” törekvések (Kozma, 1992, p. 95).

Több kutatás eredménye is alátámasztotta, hogy az újraindítást képes a helyi akarat megvalósítani (Forray & Kozma, 2013, idézi Andl, 2015), az erre vonatkozó '80-as években tapasztalt iskolarevitalizációs szándékokban résztvevő szereplőket pedig Forray (1998) úgy jellemzi, hogy *„az önálló cselekvés útjait kereső falusi társadalmak a demokratikus átalakulás előhírnökei voltak.”* (Forray, 1998, p. 8).

Kozma (1992) tanulmányában több eset példáján keresztül ismerhetjük meg az iskolák visszaszerzésére irányuló helyi érdekeket. Az egyik ilyen eset a sátorhelyi iskola alsó tagozatának visszanyerését taglalja, melynek aktív szereplője volt a bolyi mezőgazdasági kombinát. A kombinát lakhatási lehetőséget biztosított, de az építési tilalom feloldását is megoldotta, majd a település további fejlesztéseinek köszönhetően először családi házak épültek, végül az 1985/86. tanévben a település visszaszerezte az iskola alsó tagozatát (Kozma, 1992). Az eset leírásának végén a szerző összefoglalja, hogy *„a nyomásgyakorló csoport mindenképp a bolyi kombinát vezetősége, a befolyást gyakorló személyek pedig a tanács vezetői voltak.”* (Kozma, 1992, p. 89).

A második eset Székelyszabar történetét mutatja be, amely a fentebb említett településhez hasonló adottságokkal rendelkezett a '80-as évek közepén. Szintén építési tilalom volt érvényben a településen, majd a feloldását követően családi házak épültek. Változást az 1986 telén bekövetkezett nagy mennyiségű havazás hozott, mert a településen élő gyermekek a körzeti iskolájukba nem tudtak eljutni, így felmerült, hogy az 1-2. osztályt összevonva megszervezzék az oktatást a faluban. A kezdeményezést sokáig ellenezték arra hivatkozva, hogy módszertanilag kevésbé modern az összevont csoportos oktatás. Mindeközben a helyiek akaratával sikerült megvalósítani a közművelést, majd az iskola építési munkálatait (Kozma, 1992). Az iskola visszaszerzését a települést képviselő *„helyi csoportosulás”* (Kozma, 1992, p. 90), valamint a székhelytelepülés közös tanácsa kezdeményezte, amelyre a falugyűlés keretein belül került sor (Kozma, 1992). Kozma úgy fogalmaz, *„hogy Székelyszabar esetében a nyomásgyakorló csoportosulást leginkább „hatalmi elit”-ként definiálhatjuk.”* (Kozma, 1992, p. 90).

Az iskolák újraindítása vagy alapítása során – ahogyan erre korábban már utaltunk – figyelembe kell venni a következő kritériumokat: a rendelkezésre álló tárgyi- és személyi feltételeket, demográfiai folyamatokat és azokat az ellenérdekeket, illetve hátráltató tényezőket, amelyek negatív irányba befolyásolhatják a folyamatot (Andor, 1986, idézi Andl, 2015). Ugyanakkor a helyi érdekérvényesítés sikerességéhez olyan feltétel is szükséges, amellyel nem csupán az iskolára való hivatkozás, hanem olyan *„ideológia”* (Kozma, 1992; Kozma, 2002, idézi Andl, 2015) megléte is indokolt, amely meghatározza, szervezi a helyi

lakosságot, egy adott népcsoportot (Kozma, 1992). Mindezen felsorolt tapasztalatok (Kozma, 1992; Andl, 2015) alapján a „*lokálpatriotizmus*” ereje bizonyult a leghatékonyabbnak az iskolák visszaszerzése, illetve alapítása tekintetében (Kozma, 1992, p. 98). A feltételek korábbi évtizedekben fogalmazódtak meg, azonban a jelenlegi helyzetre is érvényesek (Andl, 2015).

1990 után újra lehetőségük nyílt az önkormányzatoknak a helyi intézmények fenntartására, ami újabb és újabb kisiskolák létrejöttét eredményezte az új, decentralizált rendszerben (Györgyi, 2015). Az önkormányzatok által finanszírozott kistéleplési iskolákat azonban kidolgozatlanág jellemezte, amely a társadalmi egyenlőtlenségek megjelenését és az „etnikai szelekciót” erősítette (Györgyi, 2015, p. 18), melyek mind az oktatás minőségét rontották. Ahhoz, hogy a közoktatásban lévő társadalmi egyenlőtlenség arányát csökkentsék és az oktatás eredményességét a tanterv által előírt feltételek szerint alakítsák, szükség volt az államapparátus részéről különböző intézkedések bevezetésére (Györgyi, 2015). 2004 és 2005 között jöttek létre többcélú kistérségi társulások¹, amely egyes esetekben azt jelentette, hogy több település önkormányzatának társulásával folytatódott a kisiskolák fenntartása, azonban az intézkedés egyértelműen azt a célt szolgálta, hogy a falusi kisiskolák bezárásra kényszerüljenek (Kovács, 2010). Híves Tamás is kiemelte, hogy az aprófalvakban lévő alacsony létszámú kisiskolákat (kevesebb, mint 20 fő) állandó bizonytalanság jellemzi, így az iskolabezárások legfőbb okai között szerepel a kritikusan alacsony létszám és az egyéb források hiánya egyaránt (Híves, 2006).

A kisiskolák bezárásának aktualitásából kifolyólag az utóbbi hónapokban egyre több cikk jelent meg, melyek központi témája a racionalizálás előnyeit, illetve hátrányait tagláló érvek. Az egyik írásban² arról olvashatunk, hogy a racionalizálásról gondolkodók a következő okokra hivatkoznak: egyik a pedagógushiány, valamint a pénzügyi és fajlagos gondok, amelyek miatt nem éri meg fenntartani a kistéleplések iskoláit. A hibrid oktatás lehetőségére hívja fel a figyelmet Trencsényi László az egyik internetes lapnak³ való nyilatkozása során, amellyel olcsóbb fenntartani a kisiskolákat. A kislétszámú iskolák informatikai fejlesztésére Spanyolország hozható fel példának, ahol IKT eszközök támogatásával, továbbá a pedagógusok számára különböző módszertani tréningek biztosításával a kisiskolák

¹ 2004. évi CVII. törvény a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400107.TV> (2022. 10. 07.)

² Millei Ilona - Érdemes-e bezárni a kisiskolákat? (1. rész) <https://www.blogaszat.hu/2022/06/erdemes-e-bezarni-kisiskolakat-1-resz.html> (2022. 10. 07.)

³ Millei Ilona: Trencsényi László: a hibrid oktatás olcsóbb lenne, mint a kisiskolák bezárása. <https://hirklikk.hu/kozelet/trencsenyi-laszlo-a-hibrid-oktatas-olcsobb-lenne-mint-a-kisiskolak-bezarasa/399824> (2022. 10. 07.)

fenntarthatóságát segítik elő (Kőrösné, 2003). Nemzetközi példákra kitekintve az tapasztalható, hogy a kisiskolák bezárásának problémaköre nem csak Magyarországon, hanem globális szinten megfigyelhető jelenség. Idegennyelvű publikációk kivonataiból kiemelünk kettőt, melyekben az iskolabezárások hatásairól társadalmi és településszerkezeti kontextusban olvashatunk. Egy 2006-ban megjelent tanulmány (Egelund & Laustsen) absztraktjában arról olvashatunk, hogy az iskolabezárások milyen következményekkel járhatnak a helyi társadalomra nézve. A tanulmány egy 2003-ban lebonyolított, kvalitatív adatelemzéssel megvalósított kutatáson alapszik, amely 30 dán iskola bezárását vizsgálta az 1990-1999 közötti időszakot felölelően (Egelund & Laustsen, 2006). A szerzőkre hivatkozva az iskolabezárások legfőbb okai közé sorolható, hogy a mezőgazdaság iparosodásának hatására – mely felgyorsította az ipar globalizációját és összeolvadását, valamint a migráció folyamatát – Dániában az elmúlt 50 évben a vidéken élők nagyobb városokba költöztek, mindez pedig *„a korábban fejlődést mutató és a helyiek büszkeségét”* szimbolizáló intézmények bezárásához vezetett (Egelund & Laustsen, 2006, o.n.). Az iskolabezárások következményei éles vitát váltottak ki abban a tekintetben, hogy a lokális társadalomra végzetes csapásként hatottak az események. A kutatás eredményeiből azonban kiderül, hogy az iskolák bezárása önmagában nem hat pusztításként a helyi társadalomra, mint amelyet a vitákban hangsúlyoztak, *„hanem az emberek – és ezzel együtt az emberi tőke – hiánya jelenthet veszélyforrást, különösen a távol eső területeken, kisebb szigeteken. Továbbá a kisiskolák bezárásában nem keresendő ok-okozati összefüggés a helyi közösség kihalásával kapcsolatban, hanem inkább jeleként értelmezendő.”* (Egelund & Laustsen, o.n.).

A dán példához hasonlóan Finnországban az elmúlt két évtized leforgása alatt több, mint 2000 iskolabezárásra került sor, melyek a falusi térségek kevesebb mint 50 fős kisiskoláit érintette (Lehtonen, 2021). A szerző által felhasznált szakirodalom olyan esetekről számol be, ahol az össznépeség, illetve az iskoláskorúak száma hanyatló tendenciát mutatott, melyek alapján az iskolabezárások egyik oka – a dán kutatás eredményeivel ellentétben – a falvak elnéptelenedésével magyarázható. Ugyanakkor más eredmények *„önkormányzati szintű adatokra támaszkodva azt mutatták, hogy nincs összefüggés az iskolabezárások és a falvak elnéptelenedése között”* (Barakat, 2014, idézi Lehtonen, 2021, o. n.). A vizsgálat a 2010-2018 közötti időszak alatt végbement iskolabezárások népességfejlesztésre gyakorolt hatásainak feltárására tett kísérletet. Eredményei arra engednek következtetni, hogy az iskolák bezárása után a környező lakosság száma egyre inkább csökkenést mutatott, hiszen az iskolák bezárásával vonzerejüket veszítették a települések. A jelenség egy korábbi eredménnyel mutat összefüggést, miszerint *„az iskola hiánya csökkenti a közösség vonzerejét, mint lakóhelyet a*

potenciális beköltözők számára” (Kearns et al., 2015, idézi Lehtonen, 2021, o.n.), azonban nincsen egyértelmű bizonyíték a helyi társadalomra gyakorolt káros hatásokra, amennyiben a településen való *„együttműködés, közösségi élet fennmarad”* (Tantarimäki, 2011; Tantarimäki & Törhönen, 2020, idézi Lehtonen, 2021). A kutatás eredményeiből továbbá megállapítható, hogy nagyobb gondot okoz kistelepüléseken a demográfiai csökkenés, mivel a szolgáltatások hiánya felgyorsítja a migrációt. A tanulmány szerzője az iskolabezárás hatásaira és a népességszámra gyakorolt negatív hatásokra vonatkozóan az iskolahálózat, valamint tágabb megközelítésben a helyi önkormányzatok fejlesztésére és szervezésére szolgáló megoldások, innovációk keresésének megfontolására hívja fel a figyelmet (Lehtonen, 2021).

A hazai kisiskolák helyzetére erősen hatást gyakorol a település gazdasági helyzete és az ott élők foglalkoztatottsága, a munkanélküliség aránya és a településen lévő gyermekek száma, ugyanakkor a kisiskolákat érinti egy kulcsprobléma: nagyon gyakran magas a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű és a cigány/roma tanulók száma (Híves, 2006). Híves (2006) tanulmányában azt is olvashatjuk, hogy egyes települések „etnikailag homogénné” válhatnak, ahol a jómódú szülők nagyobb, városi iskolába íratják gyerekeiket, *„amellyel „cigányiskolák” alakulnak ki a spontán szegregáció minden negatív következményével.”* (Híves, 2006, p. 173). Az iskolai szegregáció ezen formáját „White Flight” néven a nevelésszociológiai szakirodalom (vö. Zolnay, 2010). Annak ellenére, hogy nehezebb fenntartani, úgy tűnik, szükség van ezekre az intézményekre a hátrányos helyzetű tanulók szempontjából (Híves, 2006).

A falusi kisiskolákra jellemző összevont tanulócsoportos oktatás kapcsán felmerülhet az iskolai eredményesség kérdése, amelyről Laki Tamásné tanulmányában részletesen betekintést nyerhetünk egy szülők körében végzett 1998-as felmérésbe (Forray, 1998, idézi Laki, 2010). A válaszadók legnagyobb részét azok a szülők képezték, akik szerint rosszabb az osztatlan tanulócsoport, mint az osztott rendszer. Kevesen foglaltak állást amellet, hogy jobb vagy ugyan olyan lenne, mint az osztott rendszer, illetve született olyan válasz is, ami alapján a tanár felkészültségét és hozzáállását állították középpontba (Forray, 1998, idézi Laki, 2010). A szerző kihangsúlyozza, hogy azért is érdemes szem előtt tartani a szülők álláspontját, mert rajtuk múlik, hogy gyermeküket milyen iskolába íratják. A tanulmányban más kutatási eredményeket figyelembe véve azt a konklúziót kapjuk, hogy nincs hátránnyal a gyermekekre nézve az osztatlan tanulócsoportos oktatás (Laki, 2010).

Az iskolai eredményességről Imre A. írásában olvashatunk, mely szerint az eredményességi mutatók alapvetően „iskolarendszeren” kívüli és belüli tényezőktől függenek: a külső tényezők magukban foglalják a település gazdasági helyzetét és családszerkezetét

(Imre, 2003, p. 76), amely segítségével szolgál hazai gyakorlatban a családháttér-index (CSH) értékeinek összehasonlítására kompetenciamérés során (vö. Molnár & Vigh, 2013). A belső tényezők az oktatási rendszeren belüli egyenlőtlenségekben keresendők, melyek egy korábbi – intézményvezetők körében végzett – felmérés alapján a „személyi feltételek”, szervezeti klíma, a „szaktanári ellátottság” és a „tanárok felkészültségének” minőségén érhetők tetten (Imre, 2003, p. 76). Továbbá az is jellemző, hogy a nem megfelelő kvalitásokkal rendelkező pedagógusok az iskolai sikertelenségek kialakulásában jelentős szerepet játszhatnak, a falusi kisiskolák körében pedig nagyobb eséllyel küzdenek pedagógushiánnyal, így tehát a belső tényezők újratermelhetik a társadalmi egyenlőtlenségeket, valamint meghatározzák a már alacsony társadalmi státuszú családból érkező gyermek iskolai pályafutását (Imre, 2003).

A 2000-es évek elején született oktatásstatisztikai adatok (Kistelepülések..., 2006) azt láttatják, hogy a kistelepülésen lévő általános iskolából kikerülő tanulók többsége jellemzően szakközépiskolában, valamint szakiskolában, vagyis a szakképzésben folytatják tanulmányaikat, továbbá az is bizonyossá vált, hogy a kisiskolák tanulói az átlagosnál kedvezőtlenebb szociokulturális háttérrel rendelkeznek. A reprezentatív eredmény vélhetően azzal indokolható, hogy a kistelepülések mintegy 83%-a negatív társadalmi háttérrel rendelkezett az akkori, országos (48%) átlaghoz képest. Az elemzést végző kutatók leírták, hogy a szociokulturális háttér és az iskolai eredményesség korrelációját több vizsgálat is alátámasztotta, azonban nyomatékosítják, hogy a kapott arányok tükrében nem deklarálnak a kisiskolák eredménytelenségét, hiszen vannak jobban, illetve rosszabbul teljesítő városi és falusi iskolák (Kistelepülések..., 2006). A közelmúltban született – és az Oktatási Hivatal honlapján nyilvánossá tett – Országos Kompetenciamérés (OKM) eredményeiről készült listák rangsorolják tanév szerint azon intézményeket, *„ahol jobb eredményt érnek el, mint az tanulók családi háttere alapján várható volna.”*⁴ A 2018-as OKM eredményeiről készült lista azért is releváns gondolatmenetünkhöz, mert a rangsorban budapesti iskolák mellett falusi kisiskolák is szerepelnek a becsült CSH-index értékeiken túlmutató teljesítménnyel.⁵

⁴ Oktatási Hivatal: *Az Országos kompetenciamérés adatai alapján legtöbb hozzáadott pedagógiai értéket teremtő magyar iskolák.*

https://www.oktatas.hu/koznevelas/meresek/kompetenciameres/kiemelkedo_teljesitmenyu_iskolak?fbclid=IwAR0Pe90qcnJ1KKJDbhpK4RYd-1SymfgGrYX6coe_5XczIkJvLkaAVI2XERE (2022. 12. 20.)

⁵ eduline.hu: *Friss országos lista: ezekben az iskolákban ellensúlyozzák a legjobban a pedagógusok a diákok hátrányos helyzetét.*

https://eduline.hu/kozoktatas/20190612_hatranysiegyenlites_altalanos_iskolak (2022. 12. 20.)

2.3. Iskolák újraindítása a 2010-es kormányváltást követően

Fejezetünkben elsőként röviden ismertetjük a 2010 utáni oktatáspolitikai eseményeit, majd két hazai, illetve egy határmenti eset rövid ismertetésének példáján kívánjuk bemutatni, hogy milyen lehetőségek rejlenek az alternatív megoldásokban az intézmények megmentésére, valamint kik azok a szereplők, akik által mindezek megvalósulnak

A 2010-es kormányváltást követően a korábbi közoktatási törvényt felváltotta a 2011-ben kiadott köznevelési törvény⁶, mely lehetővé tette, hogy nyolc gyermek szülőjének kezdeményezésével megszervezhető az alsó tagozatos iskolák. Mindazonáltal, hogy a kormány biztosította e lehetőséget, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium oktatásért felelős minisztere pályázat meghirdetésével is támogatta azokat a településeket, ahol bezárt korábban a helyi intézmény (Jankó & Andl, 2015a). A 2013 és 2016 között végbemenő folyamatok újabb nehézségek elé állították mind a kisiskolák, mind a települések vezetését, ugyanis *„a centralizált működést tovább erősítette az önkormányzatok teljes kiszorítása az oktatásból”* (Györgyi, 2019, p. 221.), amely az oktatásügy *„visszaállamosítását”* jelentette (Forray & Kozma, 2013, p. 25). A centralizáció következményeire Forray és Kozma a következőképpen reagált: *„most az volna a dolgunk, hogy keressük a helyi és a központi politika új egyensúlyait”* (Forray & Kozma, 2013, p. 25).

Több olyan esetet olvashatunk esettanulmányokban, hogy az alacsony tanulói létszám következtében az adott intézmény bezárt, azonban vagy a település lakói vagy a polgármester szerepének köszönhetően sikeresen megmenekült az iskola a bezárástól vagy a már bezárt intézményt sikeresen újraindították. Az alábbi esettanulmányokban említett iskolák közül az első a fentebb említett pályázat elnyerésével és a további szereplők közreműködésével indultak újra (Jankó & Andl, 2015a).

A kemenesaljai iskola pecőli tagintézménye úgy tudott újraindulni a 2007-ben történt bezárást követően, hogy lakóhelyet biztosított két családnak az önkormányzat, így nyolc fővel végül elindult az oktatás 2011 szeptemberében. A település polgármestere volt az a személy, aki minden követ megmozgatott a siker érdekében, ennek előzménye pedig ahhoz az időszakhoz köthető, amikor polgármesterré választották és az iskola fenntartásának

⁶ A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 89§ első bekezdése előírja, hogy:

„Azon a településen, ahol legalább nyolc óvodáskorú vagy nyolc alsó tagozatos korú gyermek rendelkezik lakóhellyel és a demográfiai adatok alapján feltételezhető, hogy ez a létszám legalább három évig fennmarad, továbbá ha a szülők ezt igénylik, óvoda esetében a települési önkormányzat, alsó tagozat esetében a települési önkormányzat kezdeményezésére az illetékes tankerületi központ a hivatali tájékoztatása mellett gondoskodik a feladat helyben történő ellátásáról.”
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> (2022. 10. 07.)

problémaival kellett szembesülnie. Már akkor tudta, hogy az iskola újraindítása lesz egyik legfontosabb feladata. Ugyan voltak hátráltató tényezők és olyan szülők is, akiket nem lehetett meggyőzni, de a polgármester akaratereje felülmúlt minden negatív eseményt, az pedig, hogy mennyire érezte közel magához az iskola helyzetét, az esettanulmány címe is elárulja, ami szállóigévé is vált: *„Az iskola ügye nálunk mindennél fontosabb.”* (Jankó & Andl, 2015a). A fenti eset részletei azért lényegesek, mert nagyon hasonló az általunk végzett kutatásba bevont polgármester szerepével, akaratával és tetteivel.

A göncruszkai iskola kapcsán alapvetően a szülők és a helyi plébános kezdeményezte, hogy legyen oktatás, azonban a megoldás a polgármesternek köszönhető, akinek köszönhetően egy civilszervezettel való együttműködés eredményeként indult újra az intézmény, majd egy év múlva az egyház vette át a fenntartói szerepet (Jankó & Andl, 2015b).

Az osztrák-magyar határ mellett, Eberau településén elhelyezkedő „Josefinum Eberau”-ként említett (Andl, 2015), alacsony tanulói létszám következtében bezárt, majd egy év után, 2009-ben újrainduló iskola történetét ismerhetjük meg. A település polgármestere és az intézmény igazgatója kezdeményezte az újraindítást, melyhez magyar tanulók bevonására, a szülők meggyőzésére volt szükség. Mivel a település Szombathelytől nem messze található, így nem okozott gondot az újraindítás aktorainak és a szülőknek sem, hogy magyar anyanyelvű diákok is az iskola tanulói legyenek. A szülők meggyőzésénél fontos szerepet játszott egyrészt a közelség, másrészt az osztrák oktatási rendszer egyes kedvező lehetőségei, mint például az ingyenes tankönyvek biztosítása, mindezek mellett a német nyelv elsajátítására, megértésére magyar anyanyelvű tanár is rendelkezésre áll (Andl, 2015).

Az előző és jelen fejezetben említett szakirodalmi példákból (Kozma, 1992; Jankó & Andl, 2015a, 2015b; Andl, 2015) láthatjuk, hogy mind a '80-as évek, mind az elmúlt évtizedben zajló iskolamentések esetei több személy bevonódását, nyomásgyakorlását követelték, ugyanakkor megállapítható az is, hogy egy kulcsszereplő szükséges ezen törekvések sikeres megvalósulásához. A külföldi példák (Egelund & Laustsen, 2006; Lehtonen, 2021) alapján a humán tőke megléte, valamint a település vonzóvá tétele, fejlesztése is kiemelten fontos szempont egy iskola újraindítása és fenntartása során.

3. Empirikus kutatás

3.1. A kutatás célja, kérdései és módszerei

A KUTATÁS CÉLJA

Kutatásunk célja, hogy esettanulmányon keresztül tárja fel az iskola újraindításának körülményeit több személy nézőpontjából, (pedagógus, szülő, polgármester, tankerület igazgató) kiemelt figyelmet fordítva az alábbi tényezőkre:

- az iskola újraindításában résztvevők közös akaratai, tettei;
- a település, helyi közösség és a vezetők lehetősége az iskola működésében a jelenlegi, centralizált oktatási rendszerben;
- továbbá a korábbi ('80-as, '90-es évek) iskolarevitalizációs szándékok és az akkori tapasztalatok, valamint a 2011 utáni iskolanyitások tapasztalatainak érvényessége a jelenlegi helyzetre, bemutatva mindezt a vizsgált intézmény példáján keresztül.

A KUTATÁS KÉRDÉSEI

Kutatási kérdéseink a kutatás céljainál megfogalmazott tényezők mentén az iskola újraindítására fókuszálnak, melyekhez kapcsolódóan a következő kérdések merültek fel a folyamat során:

- 1) Hogyan és milyen aktorok közös tetteivel, akaratával sikerül újraindítani egy intézményt?
- 2) Milyen lehetőségei adódhatnak a településnek, helyi közösségnek és a polgármesternek az iskola működésében – a fenntartó és a pedagógusok mellett – a jelenlegi oktatási rendszerben?
- 3) A korábbi évek, illetve évtizedek – főként centralizált oktatási rendszerében lévő – iskolarevitalizációs törekvései mennyire érvényesek a mai rendszerre és a kutatásban vizsgált intézményre?

A KUTATÁS MÓDSZEREI

A tudományos kutatás alapvető lépései közé tartozik a szakirodalom gyűjtése és a kutatási eredmények publikálása mellett az adatgyűjtés, majd annak feldolgozása és értelmezése, melyhez elsősorban az interjú módszerét választottuk (Csíkos, 2020). Kutatásunk két szakaszban zajlott: az első szakaszban (2021 november) az intézmény egyik pedagógusával készült interjú, majd a kutatás második szakaszában (2022 május) a település polgármesterével, az iskolába járó egyik gyermek szülőjével és a tankerületi központ igazgatójával.

Az interjúalanyok kiválasztásánál elsődleges célunk volt, hogy felmérjük az intézményi, illetve az intézményt körülvevő tér hangsúlyos szereplőit, ebből az indítatásból zajlott empirikus kutatásunk két szakaszra bontva. Az interjú mellett oktatás- és településstatistikai adatok elemzése, valamint a megfigyelés kapott helyet kutatómódszertani eszköztárunkban. A dolgozat további fejezeteiben összefoglaljuk megfigyeléseinket, melyeket – az esettanulmány hitelességét megkövetelő – fegyelmezett szubjektivitásra (Golnhofer, 2001) való törekvéssel mutatunk be.

A kutatás jellegét tekintve induktív, azaz *„a pedagógiai valóságból, az empiriából kiindulva, az ott gyűjtött adatokat elemezve, általánosítva jutunk el az eleméletig”* (Falus et al., 2011, p. 11), ezen belül is a leíró és az összehasonlító stratégia csoportjába sorolható (Falus et al., 2011). Módszertani szempontból kutatásunkban teljes egészében kvalitatív módszert alkalmaztunk, ugyanis több személy egyéni, szubjektív véleményére volt szükségünk. A kvalitatív kutatási módszer *„alapvető jellemzője az értelmezésre, megértésre törekvés, és közben az egyént annak egyediségében, kulturális meghatározottságában szemléli.”* (Csíkos, 2020, p. 19).

Az interjúkérdések összeállítása során azonban felmerült a „kevert” (mixed) (Csíkos, 2020) módszer alkalmazása is, de figyelembe véve a kutatás jellegét, az adatgyűjtés mélységét és a szubjektivitást, elvetettük ezt az ötletünket. Az interjú során négy perspektívából vizsgáltuk meg az újraindítás folyamatát, megvalósítását, melyről egy kivétellel hangfelvétel készült és az interjú kezdete előtt beleegyező nyilatkozat aláírásával járultak hozzá az adatgyűjtés folyamatához. Etikai okokból kifolyólag teljesen anonim módon zajlott mind az adatgyűjtés, – kvalitatív adatelemzéssel pedig – mind az interjúk feldolgozása (Falus et al., 2011; Csíkos, 2020).

Minden interjú bemelegítő kérdésekkel, a település bemutatásával indul, majd fokozatosan tér rá a kutatási problémára. A pedagógus az intézmény szempontjából fontos szerepet tölt be, azonban az iskola újraindításában való részvétele is meghatározó volt. Ennek megfelelően interjúkérdéseink mind az újraindításra, az intézmény történetére, illetve a már újonnan működő iskola szervezeti felépítésére, az intézményi jó gyakorlatokra, továbbá módszertani és szemléletmódbeli szempontokra fókuszálnak.

A polgármesternek központi szerepe van a településen, a közösségi élet szervezésében és a közintézmények vezetésében, függetlenül attól, hogy az iskola nem önkormányzati fenntartású. Az interjúkérdések ebben az esetben arra irányulnak, hogy mi volt az oka az újraindítás közvetlen megvalósításának, továbbá az iskola várható jövőjére vonatkozó tervek feltárására irányuló kérdések is felmerülnek.

A szülő esetében a kérdések az iskolaválasztási motivációra koncentrálnak, valamint az iskola és a gyermeke jövőjére tér ki, illetve kiindulva abból, hogy nagyon sok szülő segített a munkálatokban, az újraindításban való szellemi és tárgyi hozzájárulásra, továbbá az újraindításban való részvételre irányuló kérdések is megjelennek.

A tankerületi központ igazgatójának kérdései kissé eltérnek, ugyanis itt a tankerület intézményeinek átfogó bemutatására, a köznevelés várható jogszabályi, illetve strukturális változásaira és az iskola újraindításának körülményeire fekteti a hangsúlyt.

3.2. A kutatási helyszín rövid bemutatása, az iskola bezárásának és újraindításának körülményei

A KUTATÁS HELYSZÍNE

A kutatási helyszín (település, iskola) sajátosságait egyrészt az interjúk eredményei, másrészt a 2020-as KSH Éves településstatisztikai adatok⁷ alapján mutatjuk be. Vizsgált intézményünk a Dél-Dunántúl egyik közel 800 fős kistelepülésén található, amely nagyrészt mezőgazdasági településként írható le, a közelben több nagyobb város is megtalálható, ennek okán sokan járnak a környező városokba dolgozni. A munkanélküliség aránya rendkívül alacsony, ennek megfelelően a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet egyáltalán nem is jellemző. Az utóbbi néhány évben egyre nagyobb számban költöztek a településre, köztük fiatal, családalapítás előtt álló és már gyermekkel rendelkező fiatalok, akiknek köszönhetően folyamatos fejlődés tapasztalható. Biztonságos, nyugodt, falusi környezetet biztosít mindenki számára, emellett igen felszerelt: orvosi rendelővel, védőnői szolgálattal, integrált közösségi térrel, óvodával, iskolával rendelkezik és hamarosan bölcsődével is gazdagodni fog a település. A település polgármesterének célja, hogy az újonnan épülő bölcsőde, valamint az óvoda és az iskola nagyon szoros kapcsolatban álljon egymással, amellyel a gyermekek jövőjét kívánják színesebbé tenni.

Az iskola története a pedagógussal készült interjú során került megemlítésre, melyből a következő információkat kaptuk: az iskola elég nagy múlttal rendelkezik, ugyanis a 18. században már volt oktatás a bencés rendnek köszönhetően. A szocializmus idején is zajlott nevelő-oktató munka az intézményben, először 8 évfolyammal, majd a rendszerváltás után már csak alsó tagozattal működött. A 2005-ben megvalósuló kistérségi társulások következtében válságba került az iskola egzisztenciája, azonban továbbra sem zártak be.

AZ ISKOLA BEZÁRÁSÁNAK ÉS ÚJRAINDÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

A polgármesterrel készült interjú során fény derült a szüneteltetést/bezárást kiváltó okokra, melyek legfőképpen a 2019/2020-as tanévre vezethetők vissza, amikor mindössze nyolc fő volt az első négy évfolyamon, majd 2020 nyarán öt főre csökkent a tanulói létszám.

⁷ KSH Éves településstatisztikai adatok a 2020-as településszerkezetben.
<https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/index.jsp> (2022. 10. 07.)

Súlyosbította a már eleve rossz helyzetet az épület állapota. Végül közösen úgy döntött a polgármester és a tankerület igazgatója, hogy szüneteltetik az oktatást a telephelyként működő intézményben. A szüneteltetés alatt nagy munkálatok zajlottak, majd a helyi lakosok, az önkormányzat és a tankerület támogatásával egy nyár leforgása alatt kívül-belül megújult az iskola, 2021 szeptemberében pedig 14 tanuló kezdte el az első osztályt.

Az iskola újranyitásának köszönhetően újra van nyüzsgés a település könyvtárában, az önkormányzat által szervezett eseményeken, amelyeken az iskolások is előszeretettel szerepelnek, valamint az óvodások számára különféle programokat biztosít az intézmény és várja leendő tanulóit. Oly mértékű népszerűség jellemzi az intézményt, hogy messzebb lévő településekről is szívesen íratnák be gyermekeiket. A jövőbeli terveik közé tartozik, hogy új szárnyat kap az iskola, ezzel nagyobb teret is, ami majd a nyolc évfolyam meglétét is biztosíthatja a későbbiekben. Mindannyian nagyon büszkék arra, hogy az iskolát a saját elképzeléseik alapján tudták megvalósítani.

Az intézménynek nemcsak a fizikai újraindítása történt meg, hanem a szemléletmód tekintetében is változások mentek végbe, így a mai, 21. századnak megfelelő módszertani elvárások alapján folyik nevelő-oktató munka, hangsúlyozva az iskola falusi elhelyezkedéséből adódó sajátosságait és előnyeit. Az intézményben tanító pedagógusok fontosnak tartják, hogy természetközeli helyen tanulhassanak a diákok, amellyel a környezeti nevelésre fektetik a hangsúlyt és önállóságra tanítják a gyermekeket.

Az alacsony létszámot nem hátránként, hanem előnyként élik meg, amelyet maximálisan kihasználnak a differenciálás lehetőségeként. A település polgármestere hangsúlyozta, hogy a jövőben is az osztályonként körülbelül 15 fő elérése tartozik célkitűzéseik közé. A fenntartó részéről is nagy büszkeség, hogy az iskolát a bezárás széléről vissza tudták hozni és a további sikerekben bízva támogatják az intézményt.

Fejezetünk összefoglalásaként kijelenthető, hogy a pedagógusok munkája mellett a polgármester összetartó szerepének, a helyi közösség összefogásának és a fenntartónak köszönhető, hogy jelenleg óvoda, iskola működik, továbbá több interjúalany is megerősítette, hogy bölcsőde épül a településen.

3.3. Az interjúk részletes eredményei

3.3.1. Pedagógus

A kutatás első szakaszában (2021 november) a pedagógussal készült interjú, melynek során az iskola újraindítására fókuszáltunk, továbbá a jelenleg működő intézmény legfontosabb sajátosságaira, azaz a pedagógusok munkájára, az oktatási módszerekre, illetve olyan „jó gyakorlatokra”, amelyek az iskola egyediségét jellemzik.

Első kérdésünk a település rövid jellemzésére irányult, melyből kiderült, hogy a munkanélküliség aránya viszonylag alacsony és a népességmozgás ellenére is folyamatosan költöznek be a településre nagyobb városokból. Interjúalanyunk ismeretei alapján a 2021-es évben körülbelül 820-830 fő élt a településen és azt is hangsúlyozta, hogy folyamatosan bővül a létszám.

„ez folyamatosan bővülő létszám, rengeteg fiatal költözik ki és itt alapítanak családot vagy már gyerekes fiatalként költöznek ki.”

A bemelegítő kérdések után rátértünk a *bezárás/szüneteltetés* témájára, melyben arról kérdeztük, hogy mi volt az oka, hogy az iskolát átmenetileg bezárták. A szüneteltetésre három okot sorolt fel:

- 1) A korábbi pedagógusok nem használták ki az érdekérvényesítő képességeiket, ehhez kapcsolódóan a kapcsolati tőke jelentőségét hangsúlyozta, mivel az iskola működtetéséhez, fejlesztéséhez és fenntartásához véleménye szerint szükség van.
- 2) Folyamatosan csökkent a tanulói létszám, annak ellenére, hogy a helyi óvodában állandó férőhelyhiány volt tapasztalható.
- 3) Az iskola épületének állapota nem volt korszerű, illetve elmondása szerint túl barátságos sem volt a tanulók és az ott dolgozó pedagógusok számára.

A válaszokból azt is megtudtuk, hogy korábban is az intézményben dolgozott napközis tanítóként, így a korábbi évek tapasztalatai alapján indokolta a szüneteltetést kiváltó okokat. Az iskola története több évszázados múltra tekint vissza, ugyanis interjúalanyunk elmondása alapján a bencések alapították az intézményt. A 20. században kisebb-nagyobb szüneteltetésekkel működött, korábban 8 évfolyammal, a szüneteltetést megelőző években összevont, alsó tagozattal.

Az újraindítás lehetőségének kérdése kapcsán a polgármester kap kulcsszerepet, ugyanis szerinte ő volt az, aki mindenféleképpen szeretne volna, hogy továbbra is legyen iskola, azonban a helyiek is ragaszkodtak az iskolához.

„Képes volt azokat a személyeket, illetve azokat a közösségeket megtalálni mind a mostani, mind az előző polgármester, akik mellé álltak a történetnek, de oktatási szempontból a falu nagy része támogatta mindig, hogy legyen iskola és akarta, hogy legyen iskola. Tehát ez a közösségtámogatás nélkül nem menne.”

Az újraindítás folyamatában aktívan szerepelt a helyi pedagógus, akinek köszönhetően megvalósultak különböző beiskolázási programok, nyílt napok és a leendő tanulókkal való találkozások. A helyi óvodába járó gyermekek szüleit már ismerte, így első kézből értesültek a szülők az iskola újraindításáról, mely iránt nagy érdeklődést mutattak.

„már februárban szülői értekezletet tartottunk az óvodában a nagycsoportosok szüleinek, ott bemutatkoztunk, elmondtuk, hogy mit szeretnénk itt csinálni, utána pedig két nyíltnapot szerveztünk, a vírushelyzet miatt nehezebb volt ezt megoldani, de sikerült két nyíltnapot szervezni, ahol a gyermekekkel is megismerkedtünk”

A felújítási munkálatokban való részvétele is jelentős volt, melyre így nyilatkozott:

„(..) 1 méter magasságig én levertem a vakolatot, kapott egy vízálló réteget, vízálló vakolatot tettem fel, lefestettünk, gletteltünk, a padlót azt a tankerület finanszírozta.”

A sikeres újraindításnak köszönhetően 2021 szeptemberében 14 tanuló kezdte el az első osztályt, melynek összetételét részben helyi tanulók képezik, de érkeznek más településekről is. További információként szolgál, hogy az első osztályba két sajátos nevelési igényű tanuló, illetve egy hátrányos helyzetű tanuló jár, így megállapítható, hogy a településre jellemző demográfiai adatok érvényesek a tanulói összetételre.

Az intézmény sajátosságaira vonatkozó kérdések során ismertette azokat a lehetőségeket, amelyeket az iskolába járó gyermekek számára biztosítanak. A válaszok alapján a diákoknak lehetőségük van zsonglörképzésre, néptáncra, futballra és madarak gyűrzésére egyaránt. Interjúpartnerünk úgy nyilatkozott, hogy *„ezek segítik a gyerekeket ahhoz, hogy eredményesebben oktathassuk őket.”*

Az intézményi „jó gyakorlatok” közé sorolható, hogy igyekeznek megismertetni a gyermekeket környezetükkel, ennek megfelelő szabadidős programokat szerveznek számukra. A falusi jellegből adódóan az intézmény udvarán gyümölcsfák is rendelkezésre állnak.

„Nagyon fontos, hogy minden abból indul ki, hogy ez egy falusi iskola és mi nagyon oda figyelünk a környezeti nevelésre a gyerekekkel, nagyon fontos számunkra az, hogy kapcsolatban legyenek az őket körülvevő környezettel.”

Továbbá véleménye szerint a falusi iskolák piaci rést tölthetnek ki, ugyanis az utóbbi időben egyre több igény merült fel az iskolával kapcsolatban. Kiemelte azokat az előnyöket, mint a kiscsoportos oktatás lehetősége, biztonságos és barátságos környezet, illetve azt is, hogy a település polgármesterével *„egy húron pendülünk gondolkodásban az iskolával kapcsolatban.”*

Az interjú utolsó kérdéseként felmerült az intézmény várható jövője, illetve az, hogy félnek-e attól, hogy a tanulói létszám csökkenni fog vagy sem. Interjúalanyunk a következőképpen nyilatkozott:

„Nem, ilyentől nem tartunk, mert az óvoda az nagyon magas létszámmal működik, tehát 40-50 férőhelyes az óvoda, 48 gyerek jár jelenleg az óvodába és volt olyan már, hogy el kellett utasítsanak többet, mert nem fértek el.”

2021 novemberében 19 nagycsoportos járt a helyi óvodába, ebből 15 szülő tervezte, hogy gyermekét a vizsgált intézménybe íratja.

3.3.2. Polgármester

Kutatásunk második szakaszában készült interjúi közül elsőnek (2022 május) a település polgármesterének válaszait mutatjuk be, amely az összes közül a legrészletesebb és leghosszabb.

A településen 2019 októbere óta dolgozik polgármesterként és egy közmeghallgatás során jelentette ki, – akkor még polgármester jelöltként – hogy kiáll az iskola mellett, ugyanis fontos számára, hogy a település fejlődjön és minél többen lakjanak a faluban. (A szakirodalmi fejezetben utaltunk arra, hogy a pecöli iskola újraindítása kapcsán a polgármester hasonló helyzetben volt.)

„Akkor nekem feltettek egy kérdést, hogy kiállok-e az iskola mellett. Én természetesen azt válaszoltam, hogy minden további nélkül, hiszen iskolára, óvodára és most már azt is mondhatom, hogy bölcsődére is szükség van. Tehát akkor, amikor egy település elkezd fejlődni és látszik az, hogy érkeznek a fiatalok és akarják azt, hogy a közösség működjön, akkor muszáj ezeket az intézményeket működtetni.”

Majd rátért az iskolára, hogy sikerült megmenteni a végleges bezárástól, jelenleg pedig tervben van a bővítése is:

„A közintézményeknél ott van ugye még az iskola, ami két évvel ezelőtt majdnem, hogy a bezárás szélére került, viszont a tavalyi évben ugye újra tudtuk indítani nem kis munkával, de azt gondolom, megéri, hiszen a fiatalokba vetett energia és idő szerintem valahol, valamikor vissza fog jönni, úgyhogy bízunk abban, hogy az iskolát is tudjuk majd bővíteni.”

„Kétszintes épületet tervezünk egyébként, a lényeg az, hogy most jelenleg négy osztályban gondolkodunk, tehát az alsó négy osztályt mindenképpen szeretnénk. Most két tantermünk van jelenleg, úgyhogy mindenképpen sürgető a dolog, hogy építkezzünk és aztán a nagyon nagy álmom az, hogy nyolc osztályos legyen, ezért is próbáljuk már most úgy kialakítani az épületet, hogy ha nyolc osztály szükségeltetik, akkor el tudjuk benne indítani ezt is.”

Az iskola bővítésére készült pályázat az interjút követő időszakban került kiírásra, mindeközben a bölcsőde épületének építése is már tervben volt. Az intézménnyel kapcsolatban azt is megtudtuk, hogy az egyetlen körzet, ahonnan elsősorban várják a gyermekeket, az a település, a további létszámot a környező településekről érkező diákokkal töltik fel:

„Olyan speciális helyzetben van a település, hogy nincs körzetesítve. Tehát nincs más település, ahonnan ezeket a gyerekeket fogadni tudjuk, az egyetlen egy körzetünk a településünk, az összes többi maradék létszámot pedig onnan töltjük fel, ahonnan jelentkeznek, ahonnan szeretnénk, hogy érkezzenek a gyerekek, tehát alapvetően a falubeliéké a bölcsőde, az óvoda meg az iskola is, de szeretettel várunk máshonnan is egyébként gyerekeket.”

A szüneteltetés kapcsán arról kérdeztük, hogy melyek voltak azok a tényezők, amelyek az intézmény szüneteltetéséhez/bezárásához vezettek. A válaszból kiderült, hogy az alacsony tanulói létszám idézte elő, ugyanis 2020 márciusában összesen nyolc tanuló volt az 1-4. osztályig, majd a nyár folyamán már csak öt gyermekről tudtak, így ebben az esetben közösen jutottak arra a pontra a tankerület igazgatójával, hogy szüneteltetik az oktatást. A szülőket is tájékoztatni kellett a hírről, amelyet a tankerület vezetője bonyolított le egy szülői értekezlet keretein belül. A szülők is tisztában voltak a ténnyel, hogy öt gyermekért nem fogják tudni

fenntartani az intézményt, így a gyermekek más településeken folytatták tovább tanulmányaikat.

Kiemelte a polgármester, hogy nem szeretne volna, ha végleg bezárna az intézmény, így azt kérte, hogy egyelőre csak szüneteltessék, mert sokkal nehezebb a megszűnt státuszából újraindítani. Interjúpartnerünket nem hagyta nyugodni az intézmény sorsa, így miután minden hivatalos ügy el lett intézve, már az újraindítás tervén kezdett el dolgozni.

„és aztán igazából csak a papírozás volt hátra, amit a tankerület nyilván intézett és jött utána az, hogy akkor megfordítjuk ennek a dolognak az állását és nem szüneteltetjük, hanem újraindítjuk.”

Az újraindítás első lépése a pedagógusok kiválasztása volt, melynek során arra törekedett, hogy helyiek legyenek, ugyanis arra hivatkozott, hogy ők azok, akik ismerik a helyi identitásokat és a különféle rétegekből érkező gyermekeket:

„Megkerestem a jelenlegi pedagógusokat és elhívtam őket egy beszélgetésre, egy elég hosszú beszélgetés sikeredett belőle, mert úgy gondoltam, hogy ők azok, akik helyi pedagógusok, látják azokat a helyi identitásokat, látják azokat a helyi problémákat, amik esetleg szembe jöhetnek velük az iskola kapcsán és ki tudnak egy olyan iskolát alakítani, ami igazán falusi, ami igazán gyerekközpontú és ami igazán elfogadja a mindenféle rétegből jövő gyerekeket.”

A pedagógusok beavatását követően elkezdődött a lehetséges fenntartókkal való kapcsolatfelvétel. Elsősorban egyházi fenntartóra szeretett volna váltani interjúalanyunk, azonban kétszeri próbálkozás ellenére sem sikerült, ugyanis méretbeli okokra hivatkozva nem fogadták el az ajánlatukat, majd ezek után fordultak a tankerülethez.

„Ki is jött a püspökségtől a gazdaságis, aki fényképeket készített, felmérte az épületet. Tetszett neki, viszont úgy gondoljuk, hogy az oktatási referens lehetett az, aki egy kicsit visszahúzta a történetet és nem vette át az egyház, nem vállalták. (..) Próbálkoztunk egy másik fenntartónál, én viszont a pesti központnak az igazgatójával beszéltem, illetve írtam neki levelet és utána tudtunk telefonon tárgyalni. Tetszett neki az ötlet, de nyilván nekik ez kisiskola. Tehát ők is sok sikert kívántak, de inkább nem vállaltak.”

A felújítást társadalmi munka keretében végezték, melyek költségét a település önkormányzata támogatta, amibe beletartozik a festék, glett anyag, ecsetek, hengerek, dekorációk, továbbá a tankerület jóvoltából a járólapok, parketták, vizesblokkok kerültek

felújításra, melyhez szakembert is biztosított a fenntartó. A tankerülettel való egyeztetést követően elkezdődtek a felújítási munkálatok, amelyek során az iskola rossz körülményeivel kellett szembesülnie interjúalanyunknak. Úgy gondolja, hogy vannak rosszabb állapotban lévő intézmények is, azonban nem tudta elképzelni, hogy ilyen körülmények között lehet munkát végezni és gyermekekkel foglalkozni, valamint a gyermekek hogyan érezhetik jól magukat egy ilyen állapotú iskolában:

„Tehát azok az ezeréves zöld, mázolt falak, amik körülbelül 20 éve rajta voltak, aztán a tanáriban gyakorlatilag szétrohadt hajópadló várt bennünket. Ahhoz képest, hogy gyerekekkel foglalkoztak ott, borzalmas állapot volt. Nyilván vannak rosszabb helyzetben lévő iskolák is, én ezt aláírom, de nekem ez meglepő volt, hogy ilyen helyen egyáltalán tudnak dolgozni felnőttek és tudnak gyerekekkel foglalkozni és azok a gyerekek hogyan élik meg a mindennapokat.”

Az iskola nem megfelelő állapotát az is bizonyította, hogy a hajópadló nem szakszerűen volt korábban letéve:

„(..) a tanári padlóját a tankerület támogatta anyagilag és szakembert is küldött, tehát fel kellett bontani, tükröt kellett készíteni, betonozni kellett, mert beton alja sem volt, tehát a földbe volt lerakva a hajópadló – elképesztő állapotok uralkodtak.”

Mint ahogyan már utaltunk rá, a felújítás 2021 nyarán a szülők, helyi lakosok, pedagógusok, a tankerület által hívott szakemberek és a polgármester munkájával közösen valósult meg. Az interjúban azt a választ kaphatjuk erre vonatkozóan, hogy *„mindenki egy kicsit magáénak érezheti az iskolát.”* Interjúalanyunk egy percet sem pihent, ugyanis idején túl teljesített, azonban a végeredmény sok mindent elárul.

„A múlt nyarunk az ráment gyakorlatilag arra, hogy iskolát csináltunk az iskolából, mert azért ott volt tennivaló, meg volt feladat. Szép feladat volt, bevállalnám bármikor, úgyhogy reméljük, hogy a továbbiakban is majd ilyen szépen fog majd fejlődni. (..) Csak a magam részéről tudom, hogy én reggel hatkor jöttem ide a hivatalba, megcsináltam a papírmunkát, reggel nyolc óra, negyed kilenc után bevártam a többi, kiosztottam a munkát és utána egész nap ott rángattuk a teddy hengert az iskolában meg éppen amilyen munka érkezett, azt megcsináltuk.”

Fejezetünk utolsó előtti szempontja az intézmény sajátos *előnyeit, illetve hátrányait* célzó válaszok szemléltetése.

Az előnyök közé sorolta a kislétszámból fakadó differenciálás lehetőségét, ugyanis véleménye szerint az első két év a legfontosabb egy gyermek számára, hogy minél pontosabban elsajátíthassa az írás, olvasás, szövegértés alapjait, amelyek a későbbi tanulmányokhoz elengedhetetlenek lesznek. Ha mindez nem történik meg, akkor a későbbi éveiben nem lesz képes meghatározni a céljait és kevésbé lesz sikeres az iskolai évei, majd hátralévő élete során. Nem győzte hangsúlyozni, hogy a köznevelési intézmények között szoros kapcsolat álljon.

„Kifejezett kérésem volt, hogy tartsanak szoros kapcsolatot, mert ha ez a három intézmény nem fog tudni együttműködni, nem alkot egy kört, nem alkot egy egészet, akkor azt gondolom, hogy nagyon sérülékeny lehet ez az egész rendszer, amit most próbálunk kiépíteni, mert nyilván a bölcsőde adja meg majd azt az alapot, amivel tovább tudnak menni az óvodába, az óvodának pedig nagyon nagy felelőssége van abban, hogy hogyan mennek tovább az iskola felé a gyerkőcök.”

„A kislétszám én azt gondolom, hogy a legjobb egy iskola életében. Tudom, hogy financiálisan vagy pénzügyi dolgok miatt kifizetődőbb mondjuk egy húszas, harmincas osztály, de ha azt nézzük, hogy a gyerekek mit visznek tovább vagy milyen alapokat kapnak, akkor mindenképpen a kislétszámú osztály, ami mellett lerakjuk a voksunkat.”

Az iskolai környezetre reflektálva a falusi környezet, természetközelség és biztonság jellemző az iskolára, emellett számos szabadidős, tanórán kívüli tevékenységre van lehetősége az itt tanuló gyermekeknek.

„(...) ugyan úgy meg tudunk adni sportolási, zenélési lehetőséget, hiszen népzeneét most fognak második osztályban majd tanulni. (..) Természetközeli helyen vannak, ami nem biztos, hogy egy nagyvárosi iskolában annyira nagyon adott. Itt találkoztak baglyokkal, gólyákkal. Elképesztő szerintem maga a környezet is, tehát nagyon-nagyon szeretjük és nagyon büszkék vagyunk arra, hogy milyen az iskolánk.”

Az interjú utolsó kérdése az iskola várható jövőjére irányult, amellyel az intézmény lehetséges fejlesztéseire, terveire voltunk kíváncsiak. Ahogyan említettük, az iskola épülete bővülni fog, így több tanulóra is számítanak, emellett több pedagógusra is szükség lesz. A polgármester elmondása szerint mindenféleképpen azon lesz, hogy az ügy érdekében mindent megtegyen, hiszen jelenleg is nagyon jó kapcsolatot ápol az óvodapedagógusokkal, helyi pedagógusokkal és mindenkivel, akik ebbe a körbe beletartozik.

„Tíz év múlva, (..) hát, ez egy jó kérdés. A nagy álmunk tíz év múlva az biztos, hogy meg legyen a nyolc évfolyam. Tehát működjön egy olyan intézmény, ahol ha most csak tizenöt gyermekkel számolunk osztályonként, akkor egy ilyen 120-130 fős létszám, én azt gondolom, hogy az egy nagyon baráti létszám egy nyolc osztályos sulinak. (..) Igyekszünk olyan tanítókat, olyan tanárokat felvenni, akik mondjuk a jelenlegi pedagógusok identitását vagy azt a képet tovább viszik és át tudják venni, amit ők csinálnak. Azt gondolom, hogy nagyon kevés ilyen tanító van, úgyhogy megküzdünk a dolgokkal.”

A település polgármestere minden tekintetben előnyösnek tartja az intézményt, ugyanis hátrányt az elmúlt egy évben nem tapasztalt a pedagógusokkal együtt.

„És ahogy említettem, hátrányát igazából nem látom még. Ha fel tudjuk úgy építeni a rendszert, hogy működjön nyolc osztályosként, akkor meg azt gondolom, hogy teljesen tökéletes lesz.”

3.3.3. Szülő

A szülővel készült interjú során hasonló módon állítottuk össze a kérdéseket, azonban itt az újraindításon túl az iskolaválasztási motivációkra, az intézménnyel kapcsolatos elvárásaira helyeződött hangsúly.

A pedagógus és a polgármester interjúkérdéseinek mintájára itt is arra kértük az interjúalanyunkat, hogy röviden mutassa be a települést. Válaszai azt tükrözik, amelyeket a korábbi válaszokból is megtudhatunk: barátságos, családbarát, nyugodt, biztonságos.

„A település nagyon barátságos, nem mondanám, hogy kicsi, inkább közepméretű falu számomra. (..) Én egy egész pici faluból származom, úgyhogy nekem ezért közepméretű. (...) A település tele van sok programmal, nagyon gyermek-és családbarát, úgyhogy én nagyon szeretem, kedvesek az emberek.”

A bevezető kérdés után kiderült, hogy interjúalanyunknak volt korábban személyes kötődése az iskolához, ugyanis óvodai dajkaként ismerte a helyi gyermekeket, illetve a könyvtárban is dolgozott, így gyakran találkozott a kisiskolásokkal és az akkori pedagógusokkal.

„Igen. Az óvodában dolgozom, mint dadus és mielőtt szüneteltetett volna a tanítás, előtte, amikor még volt tanítás, akkor összejártunk az iskolásokkal, tehát voltak közös

programjaink, ismertem a tanárokat is, illetve előtte az integrált intézetben dolgoztam és jöttek a gyerekek minden csütörtökön könyvtárba, tehát onnan is ismertem őket.”

Ezt követően rátértünk az iskola bezárására/szüneteltetésére, melynek kapcsán arról kérdeztük, hogy a falubeliek hogyan reagáltak az eseményre.

„Szerintem meglepődni nem lepődtek meg, merthogy csökkent a létszám évről évre, talán ez annak volt köszönhető, hogy az óvodában nem volt annyi nagycsoportos, hogy megtöltsék az iskolát, kevesen mentek ide iskolába, sokan mentek nagyobb városokba (...) Úgyhogy szerintem várható volt, ahogy csökkent a létszám, ezt látták szerintem a falubeliek is, meg hát ezt mindenki tudta, hogy szüneteltetni fogják a sulit, úgyhogy meglepetés szerintem senkit nem ért. Egyébként mindenki reménykedett, hogy egyszer újraindul. A bezárásról biztos, hogy nem gondolkodtak a falubeliek és abban is biztos vagyok, hogy reménykedtek, hogy újraindul.”

A szülő kiemelte, hogy szerinte a szüneteltetéssel lehetett reménykedni abban, hogy az iskola egyszer újra fog indulni. Az újraindításban ő maga is bízott, hiszen kiskorú gyermeke iskolakezdés előtt állt, így a településen lévő iskola jött számításba.

„Szerintem azért volt jó a szüneteltetés, mert bízhattak abban, hogy nem végleg zár be, csak szüneteltetik egy bizonyos időre. Én gondoltam rá és reménykedtem abban, hogy újraindul. Már azért is, mert ott álltam egy kiskorú gyerekkel, aki iskolába ment volna és én nagyon reménykedtem abban, hogy majd ide fog tudni járni.”

Munkahelyéből adódóan a szülőkkel is gyakran találkozott, akik szintén érdeklődtek az iskola felől, így amikor már biztos volt a hír, a szülők is megnyugodhattak.

„Az oviban nálunk elég sok gyerek volt, tehát azért elég sok szülő kérdezgette, hogy lesz-e iskola, mit tudunk, de hát mi sem tudtunk többet, csak azt, hogy egyelőre szüneteltetve van. (...) Szó volt arról, hogy hány nagycsoportos lenne, amivel meg lenne-e a minimumlétszám, amivel újraindulna az iskola, tehát egy közös együttműködés alapján értesültünk a hírről a polgármestertől, én mondjuk a vezetőővönőtől, úgyhogy az intézményen belül.”

Majd rátértünk az újraindításra, ahol ugyan nem minden alkalommal tudott segíteni, de társasjátékokat és egyéb játékokat, amiket otthon nem használtak, elvitte az iskolába.

A szülő szempontjából lényeges volt, hogy milyen iskolaválasztási motivációi voltak. Ezek közül a legfontosabb, hogy gyermeke elképzelései alapján választotta az iskolát, ugyanis

több barátja is ebben az intézményben kezdte az első osztályt. További szempont volt, hogy közel van, biztonságban érzi magát és nem kell messzebb utaznia a gyermekének.

„Igazából nekünk egyértelmű volt, hogy ha újraindul az iskola, akkor ide íratom a gyereket, mert közel van, barátságos, kislétszámú osztályban van, ide ment az összes barátja.”

Az iskolával kapcsolatos elvárása csupán annyi, hogy amit eddig véghez vittek a pedagógusok, azt folytassák, valamint gyermeke nyugodt környezetben tanulhasson, ugyanis a kislétszámú csoportokat nagyon jól kivitelezik az iskolában.

„Azt várom az iskolától, hogy most, amit első évben megalapoztak, ez maradjon is így kapcsolattartás, infrastruktúra szempontjából, mindenféle szempontból. Az első évben annyira jól megalapozták azt, hogy kontaktus van a szülő és tanár között, nem csúszik el sehol semmilyen információ. Én nagyon remélem, hogy marad, ami most van: nyugodt légkör, nem kapkodás, az információ oda-vissza áramlása.”

Az interjú utolsó kérdése a gyermekének jövőjére irányult, azaz, hogyan képzei el gyermekét tíz év múlva. Ehhez kapcsolódóan kiemelte, hogy az itt tanuló gyermekek sokkal empatikusabbak és segítőkészebbek lesznek, ugyanis nagyon családi légkör jellemzi a települést és az iskolát is, tehát egyértelműen a falusi kisiskolák előnyeit erősítik mindazok, amik elhangzottak az interjú során:

„Szerintem biztos, hogy ezek a gyerekek sokkal könnyebben fognak tudni beilleszkedni a társadalomba, márpedig azért is, mert nagyon barátságos környezetben nőnek fel. Nem azt tanulják, hogy átsétálunk a problémákon meg más baján nem segítjük, szóval nem lesznek közömbösek más, akár idegen emberek iránt.”

3.3.4. Fenntartó

Utolsó interjúalanyunkkal, a tankerület igazgatójával készült interjú során arra voltunk kíváncsiak, hogy hogyan reagált az intézmény bezárására, hogyan fogott össze a település polgármesterével, valamint, hogy milyen jövőt jósol az intézménynek és magának az intézményi hálózatnak.

Bevezetesként röviden bemutatkozott, majd bemutatta a tankerületi központ tulajdonságait. Az anonimitás megtartása érdekében ebben a fejezetben csak érintőlegesen ismertetjük a legfőbb tudnivalókat. A tankerület fő feladata közé tartozik a pályázatkezelés, illetve a szakmai vezetés. Több, mint 15 intézmény és több mint 50 feladatellátási-hely tartozik a tankerületi központhoz, sőt, van olyan iskola, amihez további hét telephely is tartozik. A projekteket háromféle csoportba sorolhatjuk: szakmai, infrastrukturális, valamint eszközprojektek is rendelkezésre állnak, azonban interjúalanyunk elmondása szerint a kisebb létszámhoz egyelőre nem biztosítottak. A tankerülettel kapcsolatos feladat, azaz az intézmények átfogása sokszor nehéz feladat, de ügyelnek arra, hogy több figyelmet kapjanak a kisebb létszámú intézmények.

Szóba került az intézmény szüneteltetése, amelyre azt a választ kaptuk, hogy nagyon sokszor az iskola szünetelteti meg saját magát, illetve néha elég egy szikra is, melynek legfőbb oka, hogy a szülők nagyobb iskolákba viszik a gyermekeket és már is megtörténik egy szüneteltetés vagy később bezárás. Azt is kiemelte interjúpartnerünk, hogy nem minden esetben zárnak be iskolát, amit saját kutatásunkban is tapasztalhattunk.

A vizsgált intézmény *szüneteltetésére* csak és kizárólag háttérintézményként reagáltak, mivel a tankerület feladatából adódó kötelezettségek nem engedik meg, hogy érzelmeiket vigyenek a munkába, továbbá gondoskodtak arról, hogy az iskolába járó gyermekek minél hamarabb találjanak másik helyet. Az *újraindulás* lehetőségét teljes mértékben támogatták, mint ahogyan azt a korábbi interjúválaszokból is megtudhatjuk. Összességében interjúalanyunk büszke, ugyanis nem jellemző, hogy újraindulnak a környéken iskolák, valamint a polgármester szerepét emelte ki, hiszen magára vállalta az intézmény sorsát.

Az intézményi hálózat jövőbeli változásainak lehetséges következményeit is felvázolta interjúpartnerünk. A tankerület igazgatója szerint jogszabályi korlátozás várható - kisebb lesz a szervezeti háló, amelynek a feltételrendszere is változni fog, s ezeket a kisebb létszámú iskolák fogják hátrányként megélni. Végezetül összefoglalta, hogy a tankerület alapvetően biztosítja a rendelkezésre álló igényeket és fontos szempontnak tartja, hogy a település és a fenntartó fogjon össze.

3.4. A bezárás és az újraindítás tapasztalatai

Fejezetünk zárásaként az alábbi két táblázattal szemléltetjük, hogy a négy interjúalany hogyan viszonyult az intézmény bezárására, illetve újraindítására.

1. táblázat

A bezárással kapcsolatos viszonyulások

Pedagógus	<i>„(...) éppen elég nagy trauma volt ezeknek a gyerekeknek gyakorlatilag, hogy befejezik a második osztályt és a harmadikat ott egy másik iskolában folytatják.”</i>
Polgármester	<i>„Akkor amikor eldöntöttük azt, hogy szüneteltetjük, én megmondom őszintén, hogy nagyon-nagyon rossz szájjal álltam fel az asztaltól.”</i>
Szülő	<i>„Szerintem várható volt, ahogy csökkent a létszám, ezt látták szerintem a falubeliek is, meg hát ezt mindenki tudta, hogy szüneteltetni fogják a sulit, úgyhogy meglepetés szerintem senkit nem ért.”</i>
Fenntartó	csak és kizárólag háttérintézményként reagáltak, mivel a tankerület feladatából adódó kötelezettségek nem engedik meg, hogy érzelmeket vigyenek a munkájukba.

Az idézett mondatokat az interjúkból emeltük ki, hogy megvizsgáljuk, van-e hasonlóság, egyetértés vagy ellentmondás a válaszok között. A fenti táblázatból (1. táblázat) megállapítható, hogy a polgármester volt az, akit rosszul érintett a szüneteltetés, hiszen a település vezetőjeként kellett mindezt lebonyolítania. A pedagógus a korábban ott tanuló diákok oldaláról közelítette meg, de így is látható, hogy negatív értelemben említi a szüneteltetés/bezárás következményeit. Ahogyan a korábbi fejezetekben a polgármester interjúválaszaiból is egyértelműen kirajzolódott, hogy a szülőket nem érte meglepetés, a szülő is ugyanígy nyilatkozott, tehát tapasztalható az egyetértés mindkét fél oldaláról. A fenntartó képviselője nem vitt érzelmet a szüneteltetés folyamatába, munkaköréből adódó objektivitással szándékozott viszonyulni a történésekhez.

2. táblázat

Az újraindítással kapcsolatos viszonyulások

Pedagógus	<i>„Ez egy hatalmas nagy szerencse, hogy ezt az iskolát saját képünkre alakítottuk, ahogy egy falusi iskolát elképzeltünk és kinézzen.”</i>
Polgármester	<i>„Szép feladat volt, bevállalnám bármikor.”</i>
Szülő	<i>„Én gondoltam rá és reménykedtem abban, hogy újraindul.”</i>
Fenntartó	Összességében interjúalanyunk büszke, ugyanis nem jellemző, hogy újraindulnak a környéken iskolák.

Az újraindítás esetében mind a négy interjúalanynál bizakodó és optimista vélemény figyelhető meg, hiszen mindannyian pozitív értelemben érdekeltek a folyamat megvalósításában.

A válaszok eredményei azt mutatják, hogy az iskola ideiglenes bezárásának ténye (1. táblázat) negatív élményként hatott azon interjúalanyokra, akik a szüneteltetés előtt az iskola életében közvetlen szerepet töltöttek be, ugyanakkor az újraindításhoz (2. táblázat) mind a négy interjúalanyunk pozitívan viszonyult. Végezetül kijelenthető, hogy az újraindítás kezdeményezője és a helyi érdekek képviselője a település polgármestere, emellett azonban mind a fenntartó, a pedagógusok, mind a szülők meghatározó szerepet töltöttek be az iskola megmentésében.

4. Összegzés

Általánosságban kijelenthető, hogy az interjúpartnerek válaszai többnyire nem mutatnak ellentmondást, hasonlóság és átfedés annál inkább jellemző (lásd: 1. és 2. táblázat). Mind a település polgármestere, a pedagógus, a szülő, valamint a fenntartó képviselője is pozitívan állt a teljes újraindítás irányába, illetve az iskola jövőjét tekintve. Az összegzés részeként megválaszoljuk kutatási kérdéseinket.

Az első kérdéssel **az újraindítás megvalósításának mikéntjére és az abban résztvevő szereplők akarataira és tetteire** voltunk kíváncsiak. A szakirodalom alapján kijelenthető, hogy ami a korábbi évtizedekben megfogalmazódott, azaz, hogy figyelembe kell venni a személyi- és tárgyi feltételeket, illetve a demográfiai folyamatokat (Andor, 1986; Andl, 2015), az interjúválaszokból azt is hozzá tehetjük, hogy a szülők érdekeit és igényeit is érdemes figyelembe venni, hiszen ahogyan Laki Tamásné (2010) is írta, rajtuk múlik, hova íratják a gyermekeiket. Továbbá azt is kiemeltük a szakirodalmi fejezetben, hogy több kutatás eredménye alátámasztotta, hogy a helyi összefogás képes az iskolákat újraindítani (Andl, 2015). Erre a pedagógus is felhívta a figyelmet: hangsúlyozta a kapcsolati tőke meglétét és a közösségtámogatás fontosságát, illetve a polgármester is kiemelte, hogy a közintézmények tartsanak egymással nagyon szoros kapcsolatot, mert sérülékeny ez a kör. Továbbá a szülő részéről is érzékelhető volt, hogy fontos a kapcsolattartás, mind a gyermeke, mind a közösség érdekében. Végül, de nem utolsó sorban a tankerület igazgatója is említette, hogy a település és a fenntartó tartson össze. Összességében az iskola újraindításában résztvevő aktorok (pedagógus, polgármester, szülők és a fenntartó) közös akaratára, együttműködésére van szükség, emellett – akárcsak a korábban ismertetett esettanulmányokban – van olyan kulcsszereplő (esetünkben a polgármester), akinek a felelősségvállalása mellett az érdekek és szándékok érvényesítése, továbbá alternatív megoldások keresése elengedhetetlen ahhoz, hogy közös céljaikat elérjék.

Második kérdésünk **az iskola működtetésének lehetőségeire** fókuszált a fentebb említett aktorok szempontjából. Mivel a jelenleg erősen államilag centralizált rendszerben a helyi vezetés kizorul az iskola fenntartása és az autonóm döntéshozatal alól (Györgyi, 2019), ezért csak különböző pályázatok elnyerésével, illetve az önkormányzat és a helyi lakosok anyagi támogatásával, továbbá az érdekvérvényesítő képességgel van lehetőség részese lenni az iskola fejlesztésében és támogatásában (vö. Jankó & Andl, 2015a; 2015b).

A szakirodalomból megállapíthatjuk, hogy a 2013 utáni oktatáspolitikai révén bekövetkező „visszaállamosítás” (Forray & Kozma, 2013) nem teszi lehetővé, hogy a helyi vezetés döntsön az iskolák sorsáról (Györgyi, 2019), ugyanakkor kutatási eredményeink azt mutatják, hogy a polgármester és a fenntartó közötti konszenzus, illetve a helyi óvoda intézményvezetőjével és az iskola pedagógusaival való együttműködés eredményez egyfajta közvetlen részvételi lehetőséget: ugyan a tankerületi központ irányítja az intézményt, helyi szinten azonban a település polgármestere és a pedagógusok azok, akiknek köszönhetően működik az oktatás és folyamatban van az iskola további fejlesztése, például az épület bővítésének tervei, amellyel Forray és Kozma (2013) által említett helyi és központi politika közötti egyensúly figyelhető meg, ami rendkívül sérülékeny lehet.

Harmadik és egyben utolsó kérdésünkkel **a korábbi évtizedekben tapasztaltak jelenlegi helyzetre való érvényességét** vizsgáltuk a kutatás fókuszában lévő iskola példáján keresztül. A '80-as és a '90-es évek tapasztalatai (Andor, 1986; Kozma, 1992; Forray, 1998; Andl, 2015) alapján a lokális társadalom összefogása, közös akarata, érdekérvényesítése és a fentebb említett feltételek figyelembevétele szükséges ahhoz, hogy a bezárt intézményt sikeresen újra tudják indítani, továbbá kijelenthető, hogy a korábbi évtizedek tapasztalatai részben érvényesek a mai, központilag irányított oktatási rendszerre és a vizsgált intézményre. Megállapításunk azzal indokolható, hogy jelenleg adott olyan jogszabályi feltétel (*2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről* 89§ (1)., lásd: korábban), amellyel az alsó tagozatos iskolák megszervezhetők nyolc szülő kezdeményezésével, továbbá a '80-as évek adta lehetőségekkel szemben a jelenkori fenntartói pluralizmus több opciót kínál az iskolamentési stratégiákat (lásd: göncruszkai tagintézmény és jelen intézmény egyházi fenntartóra váltásának próbálkozási esete) illetően. További következtetésünk, hogy a '80-as években tapasztalt autonómiatörekvések – oktatási diverzifikáció, helyi felvérteződés (Kozma, 1992) összhangban állnak kutatási eredményeinkkel.

Végezetül a 2. táblázatból megállapítható, hogy az újraindítás aktorai nyitottak voltak az iskola megmentésére, melyhez a polgármester aktív szerepvállalására, a fenntartóval és a helyiekkel való összefogásra volt szükség. Az intézmény 2021 szeptemberében 14 első osztályos tanulóval indult újra a pedagógus válaszai alapján. Az iskola működéséért felelős személyek közül a polgármesterrel jelenleg is kapcsolatban állunk, így tőle tudtuk meg, hogy 2022 szeptemberében 15 fővel indult el az első osztály, amely az iskola népszerűségét és a helyiek továbbra is fennálló érdekeit, törekvéseit tükrözi. Jövőbeli célkitűzésünk egy szülők körében végzett, az iskolaválasztási motivációik vizsgálatára irányuló kutatás lebonyolítása.

5. Irodalom

1. Andl, H. (2012a). Jelenlét és elszigetelődés – a kisiskolák problémakörének néhány aspektusa. In Orsós, A. & Trendl, F. (Eds.), *Útjelzők. Ünnepi kötet pályatársak, kollégák, tanítványok neveléstudományi tanulmányaiból a 70 esztendő Forray R. Katalin tiszteletére* (pp. 16-23). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
2. Andl, H. (2015). *Kisiskolák, helyi társadalmak, oktatáspolitikai. Kisiskolák Baranya megyében*. Doktori (PhD) értekezés. Kézirat. PTE BTK OTNDI.
<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14685/andl-helga-phd-2016.pdf> (2022. 10. 07.)
3. Andl, H. (2020). A kisiskolák és lehetőségeik. *Educatio*, 29(3), 409-424.
<https://doi.org/10.1556/2063.29.2020.3.6> (2022. 10. 07.)
4. Andor, M. (1986). Az iskolák visszatelepítésének esélye. *Valóság*, 29(2), 69-75.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Valosag_1986/?query=andor%20mih%C3%A1ly%20Az%20iskol%C3%A1k%20visszatelep%C3%ADt%C3%A9s%C3%A9nek%20es%C3%A9lye&pg=210&layout=s (2022. 10. 07.)
5. Chikány, B. (2017). A kisiskolák települési művelődést segítő centrum szerepe, és hatása a település lakosságmegtartásában, társadalmi és természeti környezetfejlesztésében. *Opus et Educatio*, Vol 4. No 3. (14), 355-377. <https://doi.org/10.3311/oep.210> (2022. 10. 07.)
6. Csíkos, Cs. (2020). *A neveléstudomány kutatómódszertanának alapjai*. ELTE TÓK.
https://www.eltereadar.hu/media/2020/12/web_Csikos-Csaba_Bevezetes_.pdf
(2022. 10. 07.)
7. Egelund, N. & Laustsen, H. (2006). School Closure: What are the consequences for the local society? *Scandinavian Journal of Educational Research*, 50(4), 429-439.
<https://doi.org/10.1080/00313830600823787> (2022. 10. 07.)
8. Falus, I., Tóth Istvánné Környei, M., Bábosik, I., Réthy E., Szabolcs, É., Nahalka, I., Csapó, B. & Mayer Miklósné Nádas, M. (2011). *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Könyvkiadó Kft. <https://docplayer.hu/5665571-Bevezetes-a-pedagogiai-kutatas-modszereibe.html> (2022. 10. 07.)
9. Forray R., K. (1991). *Az iskolakörzetesítések rövid története*. Oktatókutató Intézet.
https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/145_forray_rk_az_iskolakorzetesitesek_rovid_tortenete_1991.pdf (2022. 10. 07.)

10. Forray R., K. (1998). *A falusi kisiskolák helyzete*. Educatio Füzetek, Kutatás Közben, Oktatókutató Intézet.
<https://docplayer.hu/11562447-A-falusi-kisiskolak-helyzete.html> (2022. 10. 07.)
11. Forray R., K. (2009). Falusi kisiskola a lokális társadalomban. In Kozma, T. & Perjés, I. (Eds.), *Új kutatások a neveléstudományokban 2008* (pp. 245-254). MTA PAB.
https://issuu.com/mtaped/docs/uj_kutatasok (2022. 10. 07.)
12. Forray R., K. & Kozma, T. (2013). Menekülés az iskolától. *Educatio*, 22(1), 23-34.
[https://adt.arcanum.com/hu/view/Educatio_2013/?query=SZO%3D\(iskola\)&pg=26&layout=s](https://adt.arcanum.com/hu/view/Educatio_2013/?query=SZO%3D(iskola)&pg=26&layout=s)
(2022. 10. 07.)
13. Golnhofer, E. (2001). *Az esettanulmány*. Műszaki Könyvkiadó.
<https://www.studocu.com/hu/document/eotvos-lorand-tudomanyegyetem/gyogypedagogiai-szociologia/az-esettanulmany-erzsebet-golnhofer-141/10795764> (2022. 12. 16.)
14. Györgyi, Z. (2012b). Oktatáspolitikai mozgáster a kis településeken. In Orsós, A. & Trendl, F. (Eds.), *Útjelzők. Ünnepi kötet pályatársak, kollégák, tanítványok neveléstudományi tanulmányaiból a 70 esztendő Forray R. Katalin tiszteletére* (pp. 109-116). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
15. Györgyi, Z. (2015). Iskolafenntartás helyi szinten – előzmények és tapasztalatok. In Györgyi, Z, Simon, M. & Vadász, V. (Eds.), *Szerep-és funkcióváltások a közoktatás világában* (pp. 19-47). Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.
<https://mek.oszk.hu/15600/15642/15642.pdf> (2022. 10. 05.)
16. Györgyi, Z. (2019). Célok és következmények: Tanügyirányításunk átalakítása. *Educatio*, 28(2), 211-227. <https://doi.org/10.1556/2063.28.2019.2.1> (2022. 10. 07.)
17. Híves, T. (2006). A hátrányos helyzet az oktatás területi kutatásában. *Educatio*, 2006(1), 169-174.
https://folyoiratok.oh.gov.hu/sites/default/files/article_attachments/hives_t_06_01.pdf (2022. 10. 07.)
18. Imre, A. (2003). Kistélepi iskolák eredményessége. *Iskolakultúra*, 13(1), 74-78.
http://efolyoirat.oszk.hu/00000/00011/00067/pdf/iskolakultura_EPA00011_2003_01_074-078.pdf (2022. 10. 07.)
19. Imre, A. (2012c): Kistélepi és osztatlan iskolák a statisztikai adatok tükrében. In Orsós, A. & Trendl, F. (Eds.), *Útjelzők. Ünnepi kötet pályatársak, kollégák, tanítványok neveléstudományi tanulmányaiból a 70 esztendő Forray R. Katalin tiszteletére* (pp. 127-134). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.

20. Jankó, K. (2011). *Az iskolakörzetesítés társadalmi hatásai*. Doktori (PhD) értekezés. Kézirat. Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola.
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/153299/Janko_Krisztina_Julianna_Ertekezés-t.pdf?sequence=5 (2023. 01. 05.)
21. Jankó, K. & Andl, H. (2015a). „Az iskola ügye nálunk mindennél fontosabb.” In Györgyi, Z., Simon, M. & Vadász, V. (Eds.), *Szerep-és funkcióváltások a közoktatás világában* (pp. 212-218). Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet.
<https://mek.oszk.hu/15600/15642/15642.pdf> (2022. 10. 07.)
22. Jankó, K. & Andl, H. (2015b). „Mennyit ér egy csupor méz Göncruszkán?” In Györgyi, Z., Simon, M. & Vadász, V. (Eds.), *Szerep-és funkcióváltások a közoktatás világában* (pp. 232-243). Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet.
<https://mek.oszk.hu/15600/15642/15642.pdf> (2022. 10. 07.)
23. Kearney, J. M. (1994). *The Advantages of Small Schools. Final Report to the Idaho Rural School Association*. College of Education, University of Idaho.
<https://eric.ed.gov/?id=ED373934> (2022. 10. 07.)
24. Kistélepülések, kisiskolái (2006). *Az Oktatáspolitikai Elemzések Központja nyilvános közpolitikai elemzése*. suliNova Kht. <https://adoc.pub/kistelepulesek-kisiskolai.html> (2022. 10. 07.)
25. Kovács, K. (2010). Társulási vagy megszűnési kényszer: közoktatás-szervezés a többcélú kistérségi társulásokban. *Tér és Társadalom*, 24(2), 103-124.
http://real.mtak.hu/116944/1/EPA02251_Ter_es_tarsadalom3554.pdf (2022. 10. 07.)
26. Kovács, S. (2005). Intézményi értékorientációk a közoktatásban. *Új Pedagógiai Szemle*, 55(2). <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/intezmenyi-ertekorientaciok-a-kozoktatásban> (2022. 10. 07.)
27. Kozma, T. (1992). Oktatási diverzifikáció és lakossági érdekérvényesítés. In Forray R., K. & Kozma, T. (Eds.), *Társadalmi tér és oktatási rendszer* (pp. 86-98). Akadémiai Kiadó.
<http://real.mtak.hu/5245/1/1138823.pdf> (2022. 10. 07.)
28. Kőrösné, Mikis M. (2003). Bezárni vagy informatizálni? <https://ofi.oh.gov.hu/korosne-mikis-marta-bezarni-vagy-informatizalni> (2022. 10. 07.)
29. Laki, T. (2010). Falusi kisiskola – múzeum vagy reformpedagógiai műhely? *Új Pedagógiai Szemle*, 6-7. <https://ofi.oh.gov.hu/laki-tamasne-falusi-kisiskola-muzeum-vagy-reformpedagogiai-muhely> (2022. 10. 07.)

30. Lehtonen, O. (2021). Primary school closures and population development – is school vitality an investment in the attractiveness of the (rural) communities or not? *Journal of Rural Studies*, 82, 138-147. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.011> (2022. 12. 18.)
31. Molnár, E. K. & Vigh, T. (2013). *A tantervelmélet és a pedagógiai értékelés alapjai 7-12. fejezet. „Mentor(h)áló 2.0 Program”*.
[http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Tantervelmlet s a pedagogiai rtkels alapjai/1132_az_tlagedredmny_rtelmezse_a_csaldihtrindex_alapjn.html](http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Tantervelmlet_s_a_pedagogiai_rtkels_alapjai/1132_az_tlagedredmny_rtelmezse_a_csaldihtrindex_alapjn.html) (2022. 12. 21.)
32. Pusztai, G. (2015). Tőkeelméletek az oktatáskutatásban. In Varga, A. (Ed.), *A nevelésszociológia alapjai* (pp. 137-160). PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlisslocki Henrik Szakkollégium.
<https://mek.oszk.hu/14500/14566/14566.pdf> (2022. 10. 07.)
33. Zolnay, J. (2010). „Olvashatatlan város.” Közoktatási migráció és migrációs iskolatípusok Pécsen. *Esély*, 21(1-6), 41-65.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Esely_2010/?pg=730&layout=s (2022. 12. 21.)

További források

- Eduline.hu: *Friss országos lista: ezekben az iskolákban ellensúlyozzák a legjobban a pedagógusok a diákok hátrányos helyzetét.*
https://eduline.hu/kozoktatas/20190612_hatranykiegyenlites_altalanos_iskolak (2022. 12. 20.)
- KSH Éves településstatisztikai adatok a 2020-as településszerkezetben
<https://statinfo.ksh.hu/Stainfo/index.jsp> (2022. 10. 07.)
- Millei Ilona: *Érdemes-e bezárni a kisiskolákat? (1. rész)*
<https://www.blogaszat.hu/2022/06/erdemes-e-bezarni-kisiskolakat-1-resz.html> (2022. 10. 07.)
- Millei Ilona: *Trencsényi László: a hibrid oktatás olcsóbb lenne, mint a kisiskolák bezárása.*
<https://hirklikk.hu/kozelet/trencsenyi-laszlo-a-hibrid-oktatas-olcsobb-lenne-mint-a-kisiskolak-bezarasa/399824> (2022. 10. 07.)
- Oktatási Hivatal: *Az Országos kompetenciamérés adatai alapján legtöbb hozzáadott pedagógiai értéket teremtő magyar iskolák.*
https://www.oktatas.hu/koznevelas/meresek/kompetenciameres/kiemelkedo_teljesitmenyu_iskolak?fbclid=IwAR0Pe90qcnJ1KKJDbhpK4RYd-1SymfgGrYX6coe_5XczIkJvLkaAVI2XERE (2022. 12. 20.)

2004. évi CVII. törvény a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról
(<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400107.TV>) (2022. 10. 07.)

2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> (2022. 10. 07.)